بررسی آثارقیمتی اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده در ایران

علی ارشدی[1] مهران مهدوی[2]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۰۲/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۰۶/۱۵

چکیده

بسیاری از کشورها به مالیات بر ارزش افزوده (VAT) به عنوان روش جدید اخذ مالیات با ایجاد یک پایه‌ی مالیاتی گسترده توجه دارند. در کشور ما نیز مالیات بر ارزش افزوده به منظور اصلاح ساختار مالیاتی و افزایش درامدهای دولت با وقفه‌ای طولانی به تصویب مجلس رسید و در نیمه دوم سال ۱۳۸۷ به اجرا گذاشته است. با توجه به این‌که این قانون به صورت آزمایشی و ۵ ساله به اجرا گذاشته شده است، مطالعه‌ی آثار این مالیات بر متغیرهای کلان اقتصادی کشور اهمیتی ویژه دارد. در این تحقیق سعی شده با استفاده از روابط تحلیلی داده ـ ستانده و ماتریس ضرایب فنی تولید اقتصاد ایران با فرض ثابت بودن وضعیت اقتصادی و متغیرهای اقتصادی و فروض محدود کننده‌ی این تحقیق، به بررسی اثر قیمتی ناشی از اعمال مالیات بر ارزش افزوده برقیمت تمام شده بخش‌های مختلف اقتصادی کشور پرداخته شود. با استفاده از مدل قیمتی داده- ستانده و اعمال نرخ‌های مالیاتی موضوع قانون و معافیت‌های کالا و خدمات موضوع ماده‌ی ۱۲ و در نهایت، اعمال معافیت صادرات موضوع ماده‌ی ۱۳ قانون مالیات بر ارزش افزوده اثر قیمتی هر بخش اقتصادی براورد شده و با در نظر گرفتن سهم هر بخش از ستانده‌ی کل، اثر قیمتی محاسبه شده است. نتایج بررسی نشان می‌دهد اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده اثر قیمتی بسیار ناچیزی در پی دارد.

واژگان کلیدی: ارزش افزوده، مالیات بر ارزش افزوده، داده ستانده، مدل قیمت، اثر قیمتی.

JEL: E44,E31,C32

۱- عضو هیأت علمی پژوهشکده پولی و بانکی، Email: arshadi63@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد مالیاتی سازمان امور مالیاتی کشور.Email: m_mahdavi82@yahoo.com

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

۱- مقدمه

مالیات‌ها، قیمت یا بهای خدمات دولت است که مردم می‌پردازند. دولت‌ها برای انجام وظایف خود نیازمند منابع درامدی هستند. در بیشتر کشورها، مالیات‌ها مهم‌ترین منابع درامدی دولت است. در کشور ما از دیر باز مالیات‌ها سهم کمی از درامدهای دولت را تأمین کرده است. شاید مهم‌ترین دلیل وجود منبع درامد سهل الوصول نفت بوده که سیستم اقتصادی کشور را به سمتی هدایت کرده است که مالیات‌ها درحاشیه قرار گرفته است. تعامل دولت و مردم از طریق مالیات، از شاخصه‌های دموکراسی به‌شمار می‌آید و اتکا بیش از حد دولت به درامدهای نفتی به ارتباط ارگانیک دولت و مردم در بعضی از امور خدشه وارد کرده است و باعث گردیده دولت‌ها کارکرد مناسب خود را از دست داده و خود را با پیکره‌ی بیمار اقتصاد هماهنگ سازند.

به همین دلیل، یکی از موارد اصلاحات کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته، اصلاح ساختار مالی و مالیاتی آن‌هاست. تأکید مراجع بین‌المللی؛ مثل صندوق بین المللی پول (IMF) و بانک جهانی بر اصلاحات مالی و مالیاتی در کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته در سال‌های اخیر اهمیتی ویژه یافته است. به گونه‌ای که در اولین بند گزارش ماده‌ی ۴ صندوق بین‌المللی پول درباره‌ی اقتصاد ایران در بهمن ۱۳۸۸، از برنامه مقامات کشور برای افزایش درامدهای غیر نفتی و کاهش یارانه‌ها حمایت شده است.

ساختار ناکارامد مالیاتی در بعضی موارد مانند قانون موسوم به تجمیع عوارض، توان رقابت پذیری و سودآوری تولیدکنندگان را کاهش داد. قانون مالیات بر ارزش افزوده برای اصلاح ساختار مالیاتی و اقتصادی در نیمه‌ی دوم سال ۱۳۸۷، به اجرا گذاشته شده است. مطابق ماده‌ی ۵۳ قانون مالیات بر ارزش‌افزوده، این قانون به صورت آزمایشی به مدت ۵ سال به اجرا گذاشته شده است. با توجه به آزمایشی بودن اجرای این قانون در ایران مطالعه‌ی آثار این مالیات بر متغیرهای اقتصادی اهمیتی ویژه دارد.

مالیات بر ارزش افزوده (VAT) دارای توان بالای درامدزایی برای دولت است، به گونه‌ای که گاهی کارشناسان از آن به عنوان ماشین پول یاد می‌کنند. این مالیات، دولت را با درامدی با ثبات و انعطاف‌پذیر روبه‌رو کرده و اتکا به درامدهای نفتی را کاهش می‌دهد. هم اکنون، مالیات بر ارزش افزوده در بیش از ۱۲۰ کشور اجرا می‌گردد (طهماسبی بلداجی، افضلی و بوستانی،۱۳۸۳، ص ۶).

مالیات بر ارزش افزوده نوعی مالیات چند مرحله‌ای است که در مراحل مختلف تولید و توزیع بر اساس درصدی از ارزش افزوده کالاهای تولید شده و یا خدمات داده شده گرفته می‌شود. در این نظام مالیاتی خرید کالا و خدمات واسطه‌ای از پرداخت مالیات معاف است که این امر از بین رفتن پدیده‌ی مالیات مضاعف را باعث می‌شود.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

متوسط نرخ به کار گرفته شده در کشورهای مختلف بین ۵ ٪ تا ۱۸٪ است. نرخ عمومی مالیات بر ارزش افزوده در کشور ما در زمان اجرای این قانون ۳ درصد (۱/۵درصد مالیات ۱/۵ درصد عوارض) تعیین شده است. این نرخ کم‌ترین نرخ مالیات بر ارزش افزوده در بین کشورهای اجرا کننده این قانون است. افزایش و گسترش پایه‌ی مالیاتی و مشکلات اولیه اجرای قانون نرخ پایین آن را توجیه می‌کند.

۲- پیشینه‌ی تحقیق

به دلیل جدید بودن این موضوع تحقیقات اندکی در این زمینه صورت گرفته است و بیشتر تحقیقات انجام شده در زمینه‌ی آثار دیگر مالیات بر ارزش افزوده (آثار توزیعی و درامدی) صورت گرفته است.

همه‌ی تحقیقات انجام شده در کشور پیش از اجرای قانون صورت گرفته و همگی یک نرخ واحد فرضی را مطرح کرده و معافیت‌ها را نیز کلی و فرضی در نظر داشته و تورم را محاسبه کرده‌اند. بیشتر تحقیقات انجام شده از روش‌های اقتصاد سنجی استفاده کرده‌اند.

تحقیق آلن تیت (۱۹۹۱)[1]: وی در بررسی جامع درباره‌ی کشورهایی که مالیات بر ارزش افزوده را اعمال کرده‌اند، تغییرات شاخص بهای کالا و خدمات مصرفی و همچنین، اعتبارات و دستمزد را در ۳۵ کشور، پیش و پس از اجرای مالیات بر ارزش افزوده بررسی کرده است. در ۲۲ کشور (۶۳٪ نمونه) پس از اجرای مالیات بر ارزش افزوده تغییری در نرخ تورم مشاهده نشده و یا ناچیز بوده است. در ۷ مورد افزایش نرخ تورم فقط به صورت یک افزایش یکباره بوده است و یک کشور (نروژ) پس از افزایش یکباره در روند شاخص بهای کالا و خدمات مصرفی، تورم فزاینده را تجربه کرده است. بنابراین، در ۲۹ کشور یا ۸۳٪ نمونه اجرای مالیات بر ارزش‌افزوده تورم شتابان را به همراه نداشته است. آلن تیت نتیجه می‌گیرد که مالیات بر ارزش افزوده را بدون آثار تورمی قابل ملاحظه‌ای می‌توان اجرا کرد. وی همچنین معتقد است پس از اجرا، هیچ ارتباط خودکاری بین تغییرات نرخ مالیات و تورم وجود نخواهد داشت (سازمان امور مالیاتی، ۱۳۸۶، ص۲۲).

مطالعه‌ی زیورحاتمی‌زاده: وی پیش از تصویب قانون مالیات بر ارزش افزوده به تحلیل آثارقیمتی و درامدی مالیات بر ارزش افزوده پرداخته است. دراین تحقیق با فرض نرخ‌های مالیاتی ۱۰ و ۱۲٪ و ۱۵٪ و همچنین معافیت‌های مقرر متوسط افزایش سطح قیمت‌ها را به ترتیب ۴/۸٪ و ۵/۸٪ و ۷/۳٪ براورد کرده است (حاتمی زاده، ۱۳۸۰).

مطالعه‌ی مهناز رنجبریزدی: در این تحقیق تأکید بسیاری بر تورم و سرمایه‌گذاری شده است و تورم از عواملی چون کسری بودجه، فشار تقاضا و هزینه‌های دولتی و عمرانی تأثیر می‌پذیرد و خود بر هزینه‌های

1- A.A Tait

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

تولید، هزینه‌های عمرانی، حجم پول و سرمایه‌گذاری اثر می‌گذارد. الگوریتم این تحقیق یک سیکل متناوب را نشان می‌دهد و به همین دلیل، برای تبیین روابط بین متغیرها از سیستم معادلات استفاده شده است.

در رابطه‌ی کوتاه مدت براورد شده ضریب متغیر تورم بر خلاف رابطه‌ی بلند مدت معنا دار نبوده و اثری بر تولید ناخالص داخلی ندارد. در این تحقیق تأکید شده است مالیات‌های غیرمستقیم در صورتی که بر کالاهای لوکس و کالاهای که به‌طور مستقیم به‌وسیله‌ی فروشنده به فروش می‌رسند (حذف واسطه ها)، وضع شود اثرات کم‌تری بر افزایش قیمت‌ها خواهد داشت (رنجبر یزدی،۱۳۷۹).

۳- تأثیر مالیات بر ارزش افزوده بر تغییرات قیمت‌ها و تورم

اجرای مالیات بر ارزش افزوده برای اولین بار در کشور، آثار اقتصادی متعددی بر جای خواهد گذاشت که به طور کلی این آثار را به سه دسته آثار قیمتی (تورم)، آثار توزیعی و آثار درامدی می‌توان تقسیم کرد. این تحقیق درجهت بررسی آثار قیمتی مالیات بر ارزش افزوده صورت می‌گیرد تا با براورد تأثیرات قیمتی آن برهر یک از بخش‌های مختلف اقتصادی و کل اقتصاد کشور، تدابیر لازم در این زمینه اندیشیده شود.

در ادبیات علم اقتصاد تمامی تغییر قیمت‌ها شبیه به هم نیستند. اقتصاددانان میان تغییر در قیمت یک قلم کالا یا خدمت و یا گروهی از کالاها و خدمات مرتبط با یکدیگر که در نهایت، به تغییر در قیمت نسبی آن قلم یا آن گروه کالا نسبت به سایر اقلام و گروه‌ها منجر می‌شود و حرکت رو به بالای تمامی قیمت‌ها (افزایش سطح عمومی قیمت‌ها) که از آن با واژه‌ی مصطلح و معروف «تورم» یاد می‌شود، تمایز قائل‌اند. تورم فرایند افزایش مداوم و همه جانبه‌ی قیمت‌های پولی کالا و خدمات است و یا به معنایی برابر، کاهش پیوسته و همه جانبه‌ی ارزش پول می‌باشد (فرهنگ،۱۳۸۴، ص ۵۵۷).

تأثیر مالیات بر ارزش افزوده به تغییرات قیمت‌ها را از دو زاویه می‌توان نگاه کرد:

الف- در نظریه‌های اقتصاد، مقدار افزایش قیمت‌های بازار ناشی از اعمال مالیات‌های غیرمستقیم به کشش نسبی توابع عرضه و تقاضا بستگی دارد. در واقع، با انتقال بار مالیاتی رو به رو هستیم. به عبارتی، کل افزایش قیمت ناشی از اعمال مالیات بر ارزش افزوده به بازار منتقل نمی‌شود، بلکه با توجه به کشش توابع عرضه و تقاضا در دوره‌ی تغییرات قیمت، سهمی به تولید کننده و سهمی به مصرف کننده منتقل می شود. فقط در موارد استثنایی که تابع تقاضا کاملاً بدون کشش است، تمامی مالیات به بازار و قیمت‌های آن منتقل می‌شود. به عنوان مثال، اگر توابع عرضه و تقاضا به گونه‌ای باشد که ۵۰٪ مالیات بر مصرف‌کننده و ۵۰٪ دیگر به تولید کننده منتقل شود و حدود ۱۰٪ مالیات بر ارزش افزوده به کل اقتصاد وضع گردد، افزایش قیمت‌ها حدود ۵٪ است و اگر به فرض بخشی از اقتصاد که پایه‌ی مالیات بر ارزش افزوده است، نیمی از

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

اقتصاد باشد، افزایش قیمت‌ها بین ۲ درصد و۳ درصد است.

ب- تجزیه و تحلیل آثار تورمی مالیات بر ارزش افزوده نمی‌تواند بدون در نظر گرفتن وضعیت اقتصادی و تراز بودجه‌ی دولت مطرح شود. در کشور، کاهش دوره‌ی طولانی است که دولت با کسری بودجه رو به رو بوده و مطالعات نشان داده که یکی از عوامل تورم در کشور ما کسری بودجه دولت بوده است (طیب نیا و رحمانی،۱۳۸۳،ص ۷۷).

دولت نیز با استقراض از بانک مرکزی یا کاهش ذخیره‌ی ارزی حجم پول را افزایش داده و فشار نقدینگی به وجود آمدن تورم را باعث شده است. این مسأله همان اثبات عمل نظریه‌ی فریدمن درباره‌ی تورم و ارتباط مستقیم آن با نقدینگی است. قانون مالیات بر ارزش افزوده چنانچه درامدهای دولت را افزایش می‌دهد و هزینه‌های دولت افزایش نیابد، به کاهش کسری بودجه یا حتی تراز بودجه منجر شود و از این منظر تورم را کاهش می‌دهد. از این دید می‌توان گفت اجرای مالیات بر ارزش افزوده ممکن است تورم را کاهش داده و اثر کل بر تورم می تواند خنثی یا حتی منفی شود.

٤- جدول داده – ستانده و مدل قیمت (چارچوب نظری)

در این تحقیق تغییرات قیمت‌های کالا و خدمات ناشی از اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده را با استفاده از جدول داده ـ ستانده بررسی می‌کنیم. جدول داده ـ ستانده که تحلیل داده ـ ستانده بر اساس آن پی‌ریزی شده است، برای اولین بار به‌وسیله‌ی لئونتیف برای اقتصاد امریکا بیان شد.

اگر چه اقتصاددانان به الگوهای تعادل عمومی از نظر قوت نظری از اواخر قرن نوزدهم توجه کرده‌اند؛ اما، کاربرد تجربی آن همواره با مشکلات متعددی روبه‌رو بوده است. این مشکلات از آنجا ناشی می‌شود که مدل‌های تعادل عمومی به طور معمول شامل تعداد بسیاری متغیر همراه با روابط بسیار پیچیده‌ی ریاضی است و کلیت این روابط بیشتر در حدی است که کاربرد عملی و انجام آزمون‌های تجربی با آن را در عمل غیر ممکن می‌کند. واسیلی لئونتیف[1] از جمله اولین اقتصاددانانی بود که با انتشار اثر خود شکاف بین تجربه و تئوری اقتصاد در این زمینه را پر کرد و شکلی از مدل تعادل عمومی اقتصاد در چار چوب الگوی داده ـ ستانده نشان داد که در قالبی ساده انجام آزمون‌های آماری را امکان پذیر می‌کرد.

سیستم حساب‌های ملی که عهده دار تدوین و طرح استاندارد و قواعد حسابداری کلان اقتصادی است را نیز باید از وامداران تحلیل داده ـ ستاند به‌شمار آورد. ویژگی سطح تفصیل اطلاعات و توانایی استخراج ترازهای اساسی اقتصادی در سطح ملی و سطوح بخشی در نتیجه اثرات غیرقابل انکار آن بر میزان دقت

1-Wassily Leontief

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

محاسبات ملی موجب گردید که این جدول به عنوان جزء جدایی ناپذیر سیستم حساب‌های ملی مطرح شود. جدول یادشده به صورت کمی بیان می‌کند چه محصول‌هایی در کشور تولید می‌شود و چه رشته فعالیت‌هایی تولیدکننده‌ی آن‌ها است و چه نوع مصارفی برای هر محصول وجود دارد و هر یک از نهاده‌ها، مصرف کننده‌ی چه محصول‌هایی هستند. این جدول خلاصه‌ای از سه روش تولید، تقاضای نهایی و درامد برای محاسبه‌ی GDP را نشان می‌دهد. مدل داده ـ ستانده از یک چارچوب محاسباتی پیروی می‌کند که در آن همه‌ی درامدهای ناشی از فروش باید با کل هزینه های خرید تراز شود، یعنی در مدل یاد شده اصل برابری کل ستانده (فروش شامل تقاضای نهایی) با کل داده (خرید شامل پرداخت‌های نهایی) برای هر بخش تولیدی در اقتصاد مصداق دارد (جدول داده ـ ستانده مرکز آمار ایران، ص ۱۲).

به موازات قضایای ریاضی مربوط به جدول داده – ستانده قضایای ریاضی مشابهی نیز درباره‌ی وجود سیستم قیمت‌های واحد در وضعیت تعادل اقتصادی مطرح است. برای اثبات این قضیه؛ یعنی وجود سیستم قیمت‌ها در شرایط تعادل رقابتی کافی است فرض شود که سود در هر بخش صفر است. به عبارت دیگر، فرض می‌شود که هزینه‌ی تولید و قیمت واحد هر محصول مساوی است (جدول داده ـ ستانده بانک مرکزی، تیرماه۸۴، ص ۱۸).

به زبان ریاضی درامد کل برای بخش j برابر است با کل کالاهای تولید شده‌ی بخش j در قیمت کالاهای تولیدی بخش j:

$$Total\ Revenu = X_j p_j \qquad (۱)$$

p_j قیمت واحد محصولات بخش j

X_j ستانده‌ی کل بخش j

از طرف دیگر، هزینه‌ی بنگاه یا بخش اقتصادی j برابر است با کالاهای واسطه‌ای به‌کار گرفته شده در تولید کالاها در قیمت آنها به علاوه ارزش افزوده‌ی ایجاد شده در آن بخش:

$$Total\ Cost = x_{1j}p_1 + x_{2j}p_2 + \cdots + x_{nj}p_n + v_j \qquad (۲)$$

x_{nj} نهاده‌های بخش n که به عنوان محصولات واسطه در بخش j استفاده شده است.

v_j ارزش افزوده بخش j

در وضعیت تعادل در هر بخش اقتصادی هزینه‌ی کل با درامد کل برابر است. در نتیجه، این تعادل می‌توان روابط زیر را استخراج کرد:

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

$$Total\ Revenu = Total\ Cost \quad (۳)$$

$$\Rightarrow\ X_j p_j = x_{1j}p_1 + x_{2j}p_2 + \cdots + x_{nj}p_n + v_j$$

$$\Rightarrow\ p_j = \frac{x_{1j}p_1}{X_j} + \frac{x_{2j}p_2}{X_j} + \ldots + \frac{x_{nj}p_n}{X_j} + \frac{v_j}{X_j}$$

$$\Rightarrow p_j = a_{1j}p_1 + a_{2j}p_2 + \cdots + a_{nj}p_n + d_j \qquad a_{ij} = \frac{x_{ij}}{X_j}\ \ d_j = \frac{v_j}{X_j}$$

$$\Rightarrow \mathrm{p_j} = \sum_{\mathrm{i=1}}^{\mathrm{n}}(\mathrm{a_{ij}p_i}) + \mathrm{d_j} \quad (۴)$$

$\mathrm{p_j}$ قیمت محصولات بخش j

$\mathrm{a_{ij}}$ ضریب فنی تولید یا خرید بخش j از بخش i.

$\mathrm{d_j}$ نسبت ارزش افزوده‌ی بخش j به کل ستانده‌ی بخش j.

رابطه‌ی بالا بیان می‌کند هزینه تولید هر واحد محصول (قیمت واحد محصول) برابر مجموع ارزش کالاهای واسطه‌ای به کار رفته در آن و ارزش افزوده‌ی به‌وجود آمده در آن کالا است.

دستگاه معادلات رابطه‌ی بالا به صورت زیر است:

$$\begin{aligned}
\mathrm{p_1} &= \mathrm{a_{11}p_1 + a_{21}p_2 + \ \ldots\ + a_{n1}p_n + d_1}\\
\mathrm{p_2} &= \mathrm{a_{12}p_1 + a_{22}p_2 + \ \ldots\ + a_{n2}p_n + d_2}\\
&\vdots\\
\mathrm{p_n} &= \mathrm{a_{1n}p_1 + a_{2n}p_2 + \ \ldots\ + a_{nn}p_n + d_n}
\end{aligned}$$

در صورت معین بودن مقادیر $\mathrm{a_{ij}}$ و $\mathrm{d_j}$ قیمت هر محصول قابل محاسبه است. به صورت ماتریسی می‌توان نوشت:

$$\begin{bmatrix} \mathrm{p_1} \\ \mathrm{p_2} \\ \vdots \\ \mathrm{p_n} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \mathrm{a_{11}} & \mathrm{a_{21}} & \cdots & \mathrm{a_{n1}} \\ \mathrm{a_{12}} & \mathrm{a_{22}} & \cdots & \mathrm{a_{n2}} \\ & & \vdots & \\ \mathrm{a_{1n}} & \mathrm{a_{2n}} & \cdots & \mathrm{a_{nn}} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \mathrm{p_1} \\ \mathrm{p_2} \\ \vdots \\ \mathrm{p_n} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mathrm{d_1} \\ \mathrm{d_2} \\ \vdots \\ \mathrm{d_n} \end{bmatrix} \quad (۵)$$

$$\mathrm{P} = \mathrm{A'P + D} \Rightarrow \mathrm{P} = [\mathrm{I} - \mathrm{A'}]^{-1}\mathrm{D} \quad (۶)$$

P ماتریس (۹۱.۱) قیمت بخش‌ها.

I ماتریس واحد.

D ماتریس (۹۱.۱) ضریب نهاده‌های اولیه.

$\mathrm{A} = [\mathrm{a_{ij}}]$ ماتریس متقارن ضریب فنی است که پیش از تهیه‌ی جدول داده ـ ستانده تهیه می‌شود. این ماتریس نیازهای مستقیم به داده های اولیه و واسطه را برای تولید یک واحد محصول نشان می‌دهد.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

رابطه‌ی بالا نسبت قیمت‌ها را نشان می‌دهد و چنانچه فقط قیمت یک محصول مشخص گردد، قیمت بقیه‌ی محصولات قابل محاسبه است. اگر ارزش افزوده یا هر یک از عوامل تشکیل دهنده‌ی آن را با تغییر روبه‌رو کنیم، تغییرات قیمت به‌دست می‌آید.

چنانچه مالیاتی به نرخ t به ارزش افزوده وضع گردد، قیمت جدید به صورت زیر محاسبه می‌شود و می‌توان تغییرات قیمت به‌وجود آمده را محاسبه کرد:

$$P = [I - A']^{-1}[(1+t)D] \qquad (۷)$$

با استفاده از معادلات یاد شده می‌توان به مبانی تئوریک آثار قیمتی مالیات بر ارزش افزوده با توجه به روش محاسبه‌ی مالیات بر ارزش افزوده توجه کرد.

آخرین جدول داده ـ ستانده‌ی تهیه شده‌ی کشور مربوط به سال ۱۳۸۰ است که از سوی مرکز آمار ایران منتشر شده است. جدول داده ـ ستانده‌ی قبلی مربوط به سال ۱۳۷۸ است که در تیرماه ۱۳۸۴، از سوی بانک مرکزی تهیه و منتشر شده است.

در این تحقیق به دلایل زیر از جدول متقارن (۹۱×۹۱) محصول مرکز آمار (سال ۱۳۸۰) استفاده شده است:

۱ـ جدول یاد شده با فناوری تولید وساختار اقتصادی کشور در این مقطع زمانی فاصله‌ی کم‌تری دارد و نتایج به‌دست آمده اعتبار بیشتری نسبت به جداول داده-ستانده‌ی سال‌های قبل خواهد داشت.

۲- معافیت‌های مقرر در قانون به صورت ریز و تفصیلی آورده شده است؛ بنابراین، هرچه جدول متقارن استفاده شده دارای ابعاد بزرگ‌تری باشد، تطبیق معافیت‌ها با بخش‌های جدول آسان‌تر بوده و به نتایج دقیق‌تری منجرخواهد شد.

۵- فروض تحقیق

تا قبل از سال ۱۳۸۲، در کشور مالیات‌های غیرمستقیم به استناد قوانین متعدد، از سوی دستگاه‌های مختلف و شهرداری‌ها و گاهی سازمان امور مالیاتی کشور و وزارت امور اقتصادی و دارایی وصول می‌شد. در جدول زیر نمونه‌هایی ازاین قوانین آورده می‌شود:

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

جدول شماره‌ی ۱: نمونه‌هایی از قوانین مالیات‌های غیر مستقیم

دستگاه ذینفع	مبنای وصول	نرخ وصول	مجوز قانونی
وزارت آموزش و پرورش	عوارض صدور پروانه‌های ساختمانی	۵ درصد	بند۳ ماده‌ی۱۳ قانون تشکیل شوراهای آموزش و پرورش در مناطق مختلف کشور مصوب ۱۳۷۶
وزارت صنایع و معادن	به ازای صدور کارت	۱۰۰۰۰ریال	ماده‌ی۸۲ وصول برخی از درامدهای دولت و مصرف آن در موارد معیین
سازمان هواپیمایی	هر مسافر عازم به خارج	۷۰۰۰۰ ریال	ماده‌ی ۸۷ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۷۳
شهرداری	کرایه‌ی بلیط قطار	۵ درصد	لایحه‌ی قانونی درباره‌ی وصول عوارض شهرداری از کسانی که با هواپیما در خطوط داخل مسافرت می‌کنند
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	هزینه‌ی اقامت در هتل	۲ درصد	ماده‌ی ۵۵ قانون وصول برخی از درامدهای دولت و مصرف آن در مورد معیین
سازمان تربیت بدنی	به ازای هر نخ سیگار تولید داخل و وارداتی	۱۵ ریال	قانون تأمین اعتباراحداث و تکمیل و تجهیز اماکن ورزشی
درامد عمومی	فروش هر کیلو فولاد وارداتی	۳۵۰ ریال	قسمت ۱ بند ط تبصره‌ی ۱ قانون بودجه‌ی سال ۱۳۸۱

منبع: (مجموعه قوانین مالیات‌های غیرمستقیم (مالیات کالا و خدمات، ۱۳۷۸)

با تصویب قانون «اصلاح مواردی از قانون برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و چگونگی برقراری و وصول عوارض و سایر وجوه از تولیدکنندگان کالا، خدمات رسانان و کالاهای وارداتی مصوب ۱۳۸۱» از ابتدای سال ۱۳۸۲، تمامی مالیات و عوارض وصولی قبلی منتفی و سازمان امور مالیاتی کشور، متصدی وصول مالیات و عوارض مصوب گردید. این قانون تا سال ۱۳۸۷، به اجرا گذاشته شد. به دلیل تجمیع مالیات و عوارض مختلف قبلی، این قانون به قانون تجمیع عوارض معروف گردید.

قانون مالیات بر ارزش افزوده پس از تصویب از اول مهر ماه ۱۳۸۷، به اجرا گذاشته شد. مطابق ماده‌ی ۵۰ و۵۱ و۵۲ قانون مالیات بر ارزش افزوده، این قانون جایگزین قانون موسوم به تجمیع عوارض گردید. از آنجا که آخرین جدول داده ـ ستانده‌ی تهیه شده در کشور مربوط به سال ۱۳۸۰ است؛ بنابراین، فرض براین است که قانون مالیات بر ارزش افزوده درسال ۱۳۸۰، اجرا و جایگزین قانون مالیات‌های غیر مستقیم شده است.

فرض خطی بودن و ثابت بودن ضرایب فنی: این فرض از فروض تهیه‌ی جدول داده ـ ستانده به شمار می‌آید و فناوری را ثابت فرض می‌کند. طبق این فرض هر ستون جدول داده ـ ستانده نشان دهنده‌ی یک فرایند تولید است که محصولی مشخص را تولید می‌کند. این ستون نماینده‌ی تابع تولید است که چگونگی تغیرات ستانده‌ی تولید شده را برحسب داده‌های مصرف شده مشخص می‌کند. در تحلیل اقتصادی مبتنی بر

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

داده–ستانده فرض می‌شود تابع تولید خطی است. این فرض امکان استفاده از مدل داده–ستانده را برای مدت معقولی پس از تهیه‌ی آن فراهم می‌کند و تا زمانی که ساختار اقتصادی و فناوری تولید تغییر نکند، استوار است.

فرض همگنی: این فرض نیز از فروض تهیه‌ی جدول داده–ستانده است و بیان می‌کند رشته فعالیت‌های جدولی همگن است. برای رعایت این فرض باید کوشید داده‌های گردآوری شده برای تنظیم ساختار هزینه‌ی بخش‌های جدول در جزئی ترین حد نگه‌داری شود.

در این تحقیق نرخ مالیات بر ارزش افزوده مطابق نرخ‌های مالیات موضوع ماده‌ی ۱۶ و نرخ‌های عوارض موضوع ماده‌ی ۳۸ محاسبه شده است و دیگر مالیات‌ها وعوارض خاص موضوع فصل نهم قانون به دلیل جزئی بودن و لزوم تهیه‌ی جدول داده–ستانده مطابق با آنها لحاظ نشده است.

قانون مالیات بر ارزش افزوده کشورمان مطابق اصل مقصد است، به این معنی که همه‌ی ارزش افزوده‌ی کالا و خدماتی که در کشور مصرف می‌شود، مشمول مالیات است. مطابق این اصل و ماده‌ی ۱۳قانون، صادرات کالا و خدمات معاف است. در این تحقیق معافیت صادرات لحاظ شده است؛ اما معافیت مربوط به ماده‌ی ۱۷به دلیل فقدان اطلاعات لحاظ نشده است. ماده‌ی ۱۷ بیان می‌کند مالیات‌هایی که مؤدیان در موقع خرید کالا وخدمت برای فعالیت‌های اقتصادی خود به استناد صورت‌حساب‌های صادره‌ی موضوع این قانون پرداخت کرده‌اند، حسب مورد از مالیات‌های وصول شده به‌وسیله‌ی آن‌ها کسر و یا به آنها مسترد می‌شود. ماشین آلات و تجهیزات خطوط تولید نیز از جمله کالاهای مورد استفاده برای معافیت‌های اقتصادی مؤدی به‌شمار می‌آید.

در این تحقیق بیشتر معافیت‌های موضوع ماده‌ی ۱۲ که بیشتر مربوط به معا فیت کالاها و خدمات ضروری است، لحاظ شده است. از احتساب معافیت‌های بند ۷ (معافیت کالای همراه مسافر تا میزان معافیت) و بند ۶ (کالاهای اهدایی به صورت بلا عوض) و بند ۱۶ (رادار و تجهیزات ناوبری) و بند ۱۷ (اقلام با مصارف صرفا دفاعی) به دلیل عدم امکان تطابق با بخش مشخصی از جدول داده –ستانده چشم پوشی شده است.

در این بررسی دیگر شرایط ثابت فرض شده و برای انتظارات تورمی در آن نقشی در نظر گرفته نشده است.

٦- شبیه سازی مدل قیمت با توجه به قانون مالیات بر ارزش‌افزوده (روش تحقیق)

چنانچه از رابطه‌ی $P = [I - A']^{-1}[(1 + t)D]$ استفاده کنیم،می توان آثار قیمتی مالیات بر ارزش افزوده را محاسبه کرد. روش محاسبه‌ی مالیات بر ارزش افزوده در این روش روش تجمعی نامیده می‌شود. در این روش ارزش افزوده هر بنگاه باید جداگانه محاسبه شود. اما، در عمل محاسبه ارزش افزوده‌ی بنگاه‌های

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

اقتصادی دشوار است و بیشتر کشورها از جمله کشور ما از روش تفریقی غیرمستقیم استفاده می‌کنند. در روش تفریقی غیر مستقیم برای محاسبه‌ی بدهی مالیاتی هر بنگاه نیاز به محاسبه‌ی ارزش افزوده آن بنگاه نداریم و به صورت زیر بدهی مالیاتی (مالیات بر ارزش افزوده) هر بنگاه را محاسبه می‌کنیم:

مالیات‌های پرداخت شده روی خریدهای واسطه‌ای – مالیات دریافت شده روی فروش= بدهی مالیاتی

$\Rightarrow$ بدهی مالیاتی = t(داده) − t(ستانده) = t(فروش) − t (خرید) مالیاتی

در این روش، اعتباری به مبلغ مالیات‌های پرداخت‌شده مؤدی برای خریدهای واسطه‌ای وی به‌وجود می‌آید که از مالیات دریافت شده بابت فروش کالاها و خدمات کسر می‌شود؛ به همین دلیل، از این روش به عنوان روش اعتباری نیز یاد می‌شود.

طبق ماده‌ی ۳ قانون مالیات بر ارزش افزوده کشور، ارزش افزوده تفاوت بین ارزش کالا و خدمات عرضه شده با ارزش کالا و خدمات خریداری شده یا تحصیل شده در یک دوره‌ی معین تعریف شده است. ماده‌ی ۱۹ نیز صدور فاکتور را الزامی کرده است. به عبارتی، در کشور ما حسابرسی مالیات بر ارزش افزوده براساس روش اعتباری صورت می‌گیرد، مدل قیمت را با روش فوق شبیه‌سازی می‌کنیم. مالیات بر ارزش افزوده‌ی هر واحد محصول بنگاه j در روش تفریقی غیر مستقیم (اعتباری) به زبان ریاضی به صورت زیر است:

$$VAT_j = t_j p_j - (t_1 a_{1n} p_1 + t_2 a_{2n} p_2 + \ \dots \ + t_n a_{nn} p_n) \qquad (۸)$$

$$\Rightarrow VAT_j = t_j p_j - \sum_{i=1}^{n} (t_i a_{ij} p_i)$$

t_j نرخ مالیاتی در صنعت j.

t_i نرخ مالیاتی در صنعت i.

p_j قیمت یک واحد محصول صنعت j

p_i قیمت یک واحد محصول صنعت i (که به عنوان محصول واسطه در تولید کالای j استفاده شده)

$\sum_{i=1}^{n} (t_i a_{ij} p_i)$ اعتباری مالیاتی است که مؤدی در هنگام خرید کالا و خدمات پرداخت کرده است. اگر در تولید کالا از کالاهای معاف به عنوان کالای واسطه استفاده شده باشد، این قسمت برابر صفر است، چون این محصول اعتباری برای داده های خریداری شده از بخش معاف دریافت نمی‌کند.

۶-۱- معافیت صادرات

مطابق ماده‌ی ۱۳ قانون مالیات بر ارزش افزوده صادرات کالا و خدمات به خارج از کشور معاف شده است. با توجه به معافیت صادرات، مالیات بر ارزش افزوده بنگاه j به صورت رابطه‌ی زیر محاسبه می‌شود:

$$VAT_j = (1 - e_j) t_j p_j - \sum_{i=1}^{n} (t_i a_{ij} p_i) \qquad (۹)$$

e_j ضریب صادرات هر واحد ستانده‌ی بخش j ام

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

در ماده‌ی ۱۹ قانون مالیات بر ارزش افزوده کشور مؤدیان مکلف شده‌اند که در قبال عرضه‌ی کالا و خدمات صورت‌حساب (فاکتور) صادر کرده و مالیات متعلق را درستون مخصوص درج کرده و از خریداران دریافت کنند. با توجه به این قانون، مالیات بر ارزش افزوده هر بنگاه اقتصادی در هر مرحله به قیمت فروش افزوده می‌شود تا در نهایت از مصرف‌کننده نهایی دریافت شود.

به دلیل افزوده شدن مالیات بر ارزش افزوده به قیمت فروش کالاوخدمات، معادله‌ی قیمت پس از اعمال VAT به صورت زیر می‌باشد:

$$p_j = \sum_{i=1}^{n} a_{ij}p_i + d_j + VAT_j \qquad (۱۰)$$
$$\Rightarrow p_j = \sum_{i=1}^{n} a_{ij}p_i + d_j + (1-e_j)t_jp_j - \sum_{i=1}^{n}(t_ia_{ij}p_i)$$

دستگاه معادلات رابطه‌ی بالا به شرح زیر است:

$$\begin{aligned}
&p_1 = a_{11}p_1 + a_{21}p_2 + \ \dots\ + a_{n1}p_n + d_1 + (1-e_1)t_1p_1 - (t_1a_{11}p_1 + t_2a_{21}p_2 + \ \dots\ + t_na_{n1}p_n)\\
&p_2 = a_{12}p_1 + a_{22}p_2 + \ \dots\ + a_{n2}p_n + d_2 + (1-e_2)t_2p_2 - (t_1a_{12}p_1 + t_2a_{22}p_2 + \ \dots\ + t_na_{n2}p_n)\\
&\vdots\\
&p_n = a_{1n}p_1 + a_{2n}p_2 + \ \dots\ + a_{nn}p_n + d_n + (1-e_n)t_np_n - (t_1a_{1n}p_1 + t_2a_{2n}p_2 + \ \dots\ + t_na_{nn}p_n)
\end{aligned} \qquad (۱۱)$$

دستگاه معادلات فوق را در قالب ماتریسی به صورت رابطه‌ی زیر می‌توان نوشت:

$$\begin{bmatrix} p_1\\ p_2\\ \vdots\\ p_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{21} & \cdots & a_{n1}\\ a_{12} & a_{22} & \cdots & a_{n2}\\ & & \vdots & \\ a_{1n} & a_{2n} & \cdots & a_{nn} \end{bmatrix}\begin{bmatrix} p_1\\ p_2\\ \vdots\\ p_n \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} d_1\\ d_2\\ \vdots\\ d_n \end{bmatrix} + \left(\begin{bmatrix} 1 & 0 & \cdots & 0\\ 0 & 1 & \cdots & 0\\ & & \vdots & \\ 0 & 0 & \cdots & 1 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} e_1 & 0 & \cdots & 0\\ 0 & e_2 & \cdots & 0\\ & & \vdots & \\ 0 & 0 & \cdots & e_n \end{bmatrix}\right)$$
$$-\left(\begin{bmatrix} t_1 & 0 & \cdots & 0\\ 0 & t_2 & \cdots & 0\\ & & \vdots & \\ 0 & 0 & \cdots & t_n \end{bmatrix}\begin{bmatrix} p_1\\ p_2\\ \vdots\\ p_n \end{bmatrix}\right)\begin{bmatrix} p_1\\ p_2\\ \vdots\\ p_n \end{bmatrix}\left(\begin{bmatrix} a_{11} & a_{21} & \cdots & a_{n1}\\ a_{12} & a_{22} & \cdots & a_{n2}\\ & & \vdots & \\ a_{1n} & a_{2n} & \cdots & a_{nn} \end{bmatrix}\begin{bmatrix} t_1 & 0 & \cdots & 0\\ 0 & t_2 & \cdots & 0\\ & & \vdots & \\ 0 & 0 & \cdots & t_n \end{bmatrix}\begin{bmatrix} p_1\\ p_2\\ \vdots\\ p_n \end{bmatrix}\right) \qquad (۱۲)$$

از جبر ماتریس‌ها استفاده کرده وماتریس قیمت پس اعمال مالیات برارزش افزوده را به صورت رابطه‌ی زیر محاسبه می‌کنیم:

$$\begin{aligned}
&P = A'P + D + \big((I - diag(e)diag(t)P)\big) - (A'diag(t)P)\\
&P - A'P - \big((I - diag(e)diag(t)P)\big) + (A'diag(t)P) = D\\
&\Rightarrow P = [I - A' - (I - diag(e) - A')diag(t)]^{-1}D
\end{aligned} \qquad (۱۳)$$

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

P ماتریس قیمت بعد از اعمالVAT.

I ماتریس واحد.

t ماتریس(۹۱/۱) نرخ مالیات بر ارزش افزوده.

diag(t) ماتریس قطری (۹۱.۹۱) که عناصر قطراصلی آن را عناصر ماتریس t (نرخ مالیات) تشکیل می‌دهد.

diag(e) ماتریس قطری (۹۱.۹۱) که عناصر قطر اصلی آن را ضرایب صادرات تشکیل می‌دهد.

۶-۲- جایگزینی مالیات بر ارزش افزوده با دیگر مالیات‌های غیرمستقیم

با توجه به فرض جایگزینی مالیات بر ارزش افزوده با دیگر مالیات‌های غیرمستقیم در سال ۱۳۸۰، باید نرخ مالیات را در ارزش افزوده خالص اعمال کنیم. به این منظور مجموع مالیات‌های غیرمستقیم هر بخش را از ارزش افزوده‌ی آن بخش کسر کرده تا ارزش افزوده‌ی خالص به‌دست آید. به عبارتی، باید اثر مالیات‌های غیر مستقیم را حذف کنیم. از نسبت ارزش افزوده خالص به ستانده‌ی کل، ماتریس G رامحاسبه کرده و در نهایت، از معادله‌ی قیمت (۱۴) استفاده می‌کنیم:

$$\Rightarrow P = [I - A' - (I - diag(e) - A')diag(t)]^{-1}G \qquad (۱۴)$$

G ماتریس(۹۱.۱) ضرائب ارزش افزوده‌ی خالص

میزان تغییر قیمت هر یک از بخش‌های اقتصاد را بااستفاده از مدل قیمتی تشریح شده محاسبه می‌کنیم. مجموع تغییرات قیمت هر بخش در سهم ستانده‌ی آن، تورم کل به‌وجود آمده بر اثر اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده را نشان می‌دهد.

۶-۳- محاسبه‌ی قیمت واحد محصولات ۹۱ بخش، پیش از اجرای قانون

از جدول متقارن داده-ستانده سال ۱۳۸۰، ماتریس A و ماتریس D را به صورت زیر محاسبه می‌کنیم:

$$A = [a_{ij}] \qquad a_{ij} = \frac{x_{ij}}{X_j} \qquad i و j = 1 \dots 91 \qquad (۱۵)$$

$$D = [d_j] \qquad d_j = \frac{v_j}{X_j} \qquad i و j = 1 \dots 91 \qquad (۱۶)$$

X_j ستانده‌ی کل بخش j.

x_{ij} نهاده های بخش i که به عنوان محصولات واسطه در بخش j استفاده شده است.

a_{ij} ضریب فنی تولید یا خرید بخش j از بخش i.

v_j ارزش افزوده‌ی بخش j

d_j نسبت ارزش افزوده‌ی بخش j به کل ستانده‌ی بخش j.

مفهوم d از نظر اقتصادی این است که چه سهمی از کل تولید را ارزش افزوده تشکیل داده است. به عنوان

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

مثال، $d_2 = 0.75$ بیان می‌کند برای محصولات باغداری (بخش ۲) درسال ۱۳۸۰، حدود ۲۵٪ از کل این محصولات مصارف واسطه بوده و ۷۵٪ آن به صورت ارزش افزوده ناخالص ظاهر شده است. هرچه این سهم سالانه رشد بیشتری پیدا کند، سهم بخش مورد نظر از کل تولید ناخالص ملی (GDP) بیشتر خواهد بود.

اکنون ماتریس قیمت محصولات از رابطه‌ی زیر با استفاده از رایانه محاسبه می‌شود:

$$P_0 = [I - A']^{-1}D \qquad (۱۷)$$

P_0 ماتریس قیمت پیش از اعمال vat.

A' ترانهاده‌ی ماتریس ضرایب فنی تولید

D ماتریس نسبت ارزش افزوده.

I ماتریس واحد

٦-٤- محاسبه‌ی قیمت واحد محصوات ۹۱ بخش، پس از اجرای قانون

برای محاسبه‌ی قیمت واحد ۹۱ بخش اقتصاد پس ازاجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده، نیازمند محاسبه‌ی ماتریس نرخ مالیات (ماتریسt) هستیم. بدین منظور، ابتدا باید بخش‌های معاف از مالیات مشخص شوند؛ سپس، نرخ هر یک از بخش‌های مشمول مالیات محاسبه شود، تا بتوان ماتریس نرخ مالیات را محاسبه کرد.

٦-٥- اعمال معافیت‌های قانون مالیات بر ارزش افزوده به بخش‌ها

تعدادی از بخش‌ها به استناد ماده‌ی ۵ قانون مالیات بر ارزش افزوده، مشمول قانون نمی‌باشند. ماده‌ی ۵ قانون در تعریف خدمات رسانی مشمول مالیات بیان می‌کند: "خدمات رسانی در این قانون به استثنای موارد مندرج در فصل نهم، انجام خدمات برای غیر در قبال ما به ازای است".

با توجه به این ماده‌ی قانونی خدمات عمومی دولت؛ مانند خدمات دفاع نظامی و غیر نظامی (بخش ۷۲ جدول)، خدمات اداری دولت (بخش ۷۱جدول) و خدمات انتظامی و آتش نشانی (بخش ۷۳ جدول) مشمول این قانون نمی‌شوند.

ماده‌ی ۱۲ قانون نیز کالا و خدمات معاف را در ۱۷ بند به صورت خلاصه بیان کرده است. فهرست ریز عناوین کالا و خدمات مندرج در ماده‌ی ۱۲ قانون به همراه کد HS (نظام هماهنگ توصیف و طبقه بندی کالاها و خدمات) طی بخشنامه‌ای اعلام شده است.

محصولات مختلف در جدول داده-ستانده بر اساس CPC (طبقه‌بندی محوری محصولات) آمده است، از آنجایی‌که جدول متقارن استفاده شده در تحقیق محصول در محصول می‌باشد لذا محصولات آن از طبقه‌بندی CPC پیروی می‌کند.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

برای اعمال معافیت‌ها باید کالاهای معاف (طبقه بندی HS) با CPC مطابقت داده شوند تامعافیت‌های بخش‌های جدول داده ـ ستانده مشخص شوند. در رابطه با کالاهای قابل حمل ونقل رابطه‌ی بسیار تنگاتنگی میان CPC و HS وجود دارد. زیرا، طبقه‌بندی‌های CPC در قسمت‌های صفر تا چهار، گروه‌بندی‌ها و تنظیم‌های مجدد رده‌های کامل نظام هماهنگ HS را تشکیل می‌دهند و زیر طبقه‌های CPC برای کالاهای قابل حمل و نقل (قسمت‌های صفر تا چهار) طوری تعریف شده‌اند که هر یک از آنها یک یا چند عنوان فرعی شش رقمی HS را تشکیل می‌دهند. (طبقه بندی محوری محصولات (cpc)، ص۱۵)

بنابراین از جداول مقایسه‌ای کدینگ CPC وHS استفاده شده و کدهای CPC همه‌ی کالا و خدمات معاف ماده‌ی ۱۲ به صورت تفصیلی استخراج شده است، پس از تطبیق بخش‌های معاف مشخص شده‌اند.

تعدادی از بخش‌ها مثل بخش ۱ (محصولات زراعی)، بخش ۴۴ (ساختمان‌های مسکونی) و بخش۵۶ (خدمات بانکداری) و... کلاً معاف هستند. در تعدادی از بخش‌ها نیز فقط قسمتی از محصولات بخش‌ها معاف است.

٦-٦- اعمال نرخ مالیات بر ارزش افزوده به ۹۱ بخش اقتصاد

الف) نرخ عمومی:

نرخ عمومی کالا و خدمات در قانون مالیات بر ارزش افزوده در زمان اجرای آن ۳ درصد تعیین شده است که شامل ۱/۵ درصد مالیات موضوع ماده‌ی ۱۶ قانون به علاوه ۱/۵ درصد عوارض موضوع بند الف ماده ۳۸ قانون است.

گفتن این نکته ضروری است که در تحلیل‌های اقتصادی منظور از نرخ مالیات بر ارزش افزوده، نرخی است که برارزش افزوده‌ی هر مرحله‌ی تولید وارد شده و آن را با تغییرات رو به رو می‌کند. تفکیک این نرخ به نرخ مالیات و عوارض در قانون به خاطر واریز به حساب‌های جداگانه است؛ به عبارتی، مبحث اجرایی قانون است. اما تأثیر اقتصادی آن در قالب نرخ قابل اعمال بررسی می‌شود. بنابراین نرخ قابل اعمال برای دیگر کالاو خدمات غیر از مواردی که نرخ خاصی تعیین شده است، ۳درصد است.

ب) نرخ خاص محصولات دخانی و سیگار:

نرخ مالیات سیگار و محصولات دخانی ۱۲ درصد (تبصره‌ی ماده‌ی ۱۶) و نرخ عوارض آن ۳ درصد (بند ماده‌ی ۳۸) تعیین شده است. این محصولات بخش ۱۸ جدول داده–ستانده را تشکیل می دهد. بنابراین نرخ بخش ۱۸ جدول ۱۵ درصد است.

ج) نرخ خاص فراورده‌های نفتی:

برای هر یک از محصولات بخش فراورده‌های نفتی نرخ‌های جداگانه‌ای تعیین شده است. به دلیل استفاده

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

از جدول متقارن و مربع بودن ماتریس ضرایب فنی، برای هر بخش باید یک نرخ محاسبه شود؛ به عبارتی بردار نرخ مالیات باید ۹۱ سطر داشته باشد. بدین منظور از جداول عرضه و مصرف سال ۱۳۸۰ که با تفصیل بیشتری آمده، استفاده کرده و از نسبت عرضه‌ی محصولات آن بخش به عنوان قرینه‌ای برای محاسبه‌ی نرخ بخش استفاده می‌کنیم. به عبارت دیگر، نرخ بخش فراورده‌های نفتی میانگین وزنی نرخ‌های محصولات این بخش است. به شرح جدول (۲) نرخ این بخش ۱۴/۳۹۱ درصد محاسبه شده است.

جدول شماره‌ی ۲: محاسبه‌ی نرخ بخش ۲٤

محصولات بخش ۲٤ جدول متقارن	شماره ی بخش محصولات در جدول عرضه	درصد نرخ قابل اعمال	عرضه به قیمت تولید کننده به میلیون ریال	نسبت عرضه‌ی محصول به بخش	(نرخ)*(نسبت عرضه)
بنزین	۴۵	۳۰	۷,۷۲۱,۹۱۱.۰۲۴۷	۰.۳۶۱۳	۱۰.۸۳۹۰
نفت سفید	۴۶	۱۱.۵	۷۶۳,۰۳۳.۴۵۵۰	۰.۰۳۵۷	۰.۴۱۰۶
گازوییل	۴۷	۱۱.۵	۱,۷۶۲,۴۲۳.۴۶۴۶	۰.۰۸۲۵	۰.۹۴۸۳
نفت کوره و سیاه	۴۸	۶.۵	۳,۸۵۶,۷۱۴.۸۱۳۴	۰.۱۸۰۵	۱.۱۷۲۹
گاز مایع	۴۹	۳	۳,۶۵۰,۶۳۴.۸۵۲۵	۰.۱۷۰۸	۰.۵۱۲۴
سوخت‌های نفتی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۵۰	۳	۱۲۷,۵۱۵.۰۰۰۰	۰.۰۰۶۰	۰.۰۱۷۹
انواع روغن‌های روانساز و... و سوخت هسته‌ای	۵۱	۳	۳,۴۹۰,۳۲۱.۳۳۳۷	۰.۱۶۳۳	۰.۴۸۹۹
جمع			**۲۱,۳۷۲,۵۵۳.۹٤۳۸**	**۱**	**۱٤.۳۹۱۱**

منبع: محاسبات تحقیق

د) نرخ دیگر بخش‌های جدول داده-ستانده:

تعدادی از بخش‌های جدول شامل محصولاتی هستند که قسمتی معاف و قسمتی مشمول مالیات می‌باشند. در این بخش‌ها با توجه به وزن محصولات معاف نرخ بخش تعدیل می‌شود. به بخش‌هایی که محصولات آنها معاف است، نرخ صفر اعمال شده است و بخش‌هایی که قسمتی از محصولات آن‌ها معاف و قسمتی مشمول است، از جداول عرضه و مصرف که تفصیلی‌تر هستند، استفاده کرده و با توجه به وزن ارزش افزوده‌ی محصولات مشمول، نرخ مالیاتی را تعدیل کرده‌ایم.

به عنوان نمونه، محصولات بخش ۲۵ (مواد و محصولات شیمیایی) در جدول عرضه در قالب ۸ سطر

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

جداگانه آمده، که سطر۵۳ جدول عرضه (انواع کود و آفت کش) و سطر ۵۶ (محصولات دارویی) معاف، و بقیه‌ی محصولات مشمول قانون می‌باشند. نرخ این بخش نیز مانند روش قبل از نسبت‌های عرضه‌ی محصول به کل بخش جدول عرضه استفاده شده و نرخ ۲/۲۵ درصد محاسبه شده است.

در جدول شماره‌ی (۳) بخش‌های معاف و مشمول و نرخ‌های هربخش مشخص شده است. با استفاده از جدول (۳) ماتریس نرخ مالیات (t) را تشکیل می‌دهیم. ماتریس t ماتریسی ستونی با ۹۱ سطر است.

اکنون، استفاده از مدل قیمتی شبیه سازی شده اثرات قیمتی ۹۱ بخش اقتصاد را که به دلیل وضع مالیات بر ارزش افزوده به وجود آمده به تفکیک بررسی می کنیم. به منظور بررسی آثار جایگزینی مالیات بر ارزش افزوده با مجموعه قوانین غیر مستقیم قبلی و بررسی تأثیر معافیت صادرات بر کاهش تورم بخش‌ها و مقایسه‌ی نتایج با ۳ سناریوی زیر اثرات قیمتی VAT را محاسبه می کنیم:

سناریوی اول– اعمال مالیات بر ارزش افزوده با فرض عدم جایگزینی با مالیات‌های غیرمستقیم و فرض عدم معافیت صادرات. ماتریس تغییرات قیمت محاسبه شده در این سناریو را F_1 می‌نامیم.

سناریوی دوم– اعمال مالیات بر ارزش افزوده و جایگزینی با مالیات‌های غیرمستقیم و فرض عدم معافیت صادرات. ماتریس تغییرات قیمت محاسبه شده در این سناریو را F_2 می‌نامیم.

سناریوی سوم– اعمال مالیات بر ارزش افزوده و جایگزینی با مالیات‌های غیرمستقیم و اعمال معافیت صادرات. ماتریس تغییرات قیمت محاسبه شده در این سناریو را F_3 می‌نامیم.

بدیهی است آثار قیمتی ناشی از اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده که هدف این تحقیق است، آثاری است که با سناریوی سوم آشکار می‌شود. براورد صورت گرفته در سناریوهای اول و دوم فقط به منظور مقایسه‌ی نتایج و بررسی تأثیر حذف مالیات‌های غیرمستقیم و تأثیر معافیت صادرات است.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

جدول شماره‌ی ۳: نرخ مالیات بر ارزش افزوده‌ی بخش‌های جدول داده-ستانده

عنوان محصولات	شماره ردیف محصولات	نرخ		عنوان محصولات	شماره ردیف محصولات	نرخ
محصولات زراعی	۱	۰.۰۰۰۰		خدمات اقامتگاه‌های عمومی	٤٧	۰.۰۳۰۰
محصولات باغداری	۲	۰.۰۰۰۰		خدمات محل های صرف غذا ونوشیدنی	٤٨	۰.۰۳۰۰
دام و طیور زنده و محصولات آن	۳	۰.۰۰۰۰		خدمات حمل و نقل با راه آهن	٤٩	۰.۰۲۲۵
عسل ، پیله تر ، تخم نوغان و سایر محصولات زنبور عسل وکرم ابریشم	٤	۰.۰۰۰۰		خدمات حمل و نقل جاده ای مسافر	٥٠	۰.۰۰۰۰
محصولات جنگلداری و قطع اشجار	٥	۰.۰۳۰۰		خدمات حمل و نقل جاده ای بار	٥١	۰.۰۳۰۰
ماهی و سایر محصولات ماهیگیری	٦	۰.۰۰۰۰		خدمات حمل و نقل ازطریق خطوط لوله	٥٢	۰.۰۳۰۰
ذغال سنگ و لینیت، زغال سنگ نارس	۷	۰.۰۳۰۰		خدمات حمل و نقل آبی	٥٣	۰.۰۳۰۰
نفت خام و گاز طبیعی	۸	۰.۰۳۰۰		خدمات حمل و نقل هوائی	٥٤	۰.۰۱٥۰
سنگ آهن و کنسانتره های آن	۹	۰.۰۳۰۰		خدمات پشتیبانی و کمکی حمل و نقل	٥٥	۰.۰۳۰۰
سنگ مس و کنسانتره های آن	۱۰	۰.۰۳۰۰		خدمات پست و مخابرات	٥٦	۰.۰۳۰۰
سنگ ، ماسه و خاک رس	۱۱	۰.۰۳۰۰		خدمات بانکداری	٥٧	۰.۰۰۰
سایر کانی‌ها	۱۲	۰.۰۳۰۰		سایر واسطه گری‌های مالی و فعالیت‌های جنبی آن‌ها	٥٨	۰.۰۳۰۰
برق و خدمات مربوط	۱۳	۰.۰۳۰۰		خدمات بیمه	٥٩	۰.۰۳۰۰
آب و خدمات مربوط	١٤	۰.۰۳۰۰		خدمات اجاره واحدهای مسکونی شخصی	٦٠	۰.۰۰۰
توزیع گاز طبیعی و خدمات مربوط	١٥	۰.۰۳۰۰		خدمات واحدهای مسکونی اجاری	٦١	۰.۰۰۰
روغن‌ها و چربی‌های گیاهی و حیوانی	١٦	۰.۰۳۰۰		خدمات واحدهای غیر مسکونی اجاری	٦٢	۰.۰۰۰
سایر محصولات غذائی و آشامیدنی	١٧	۰.۰۱۱۳		خدمات دلالی املاک و مستغلات	٦٣	۰.۰۳۰۰
محصولات از توتون و تنباکو	١٨	۰.۱٥۰۰		خدمات کرایه ماشین آلات و تجهیزات بدون متصدی و کالاهای شخصی و خانگی	٦٤	۰.۰۳۰۰
منسوجات	١٩	۰.۰۳۰۰		خدمات تحقیق و توسعه	٦٥	۰.۰۱٥۰
انواع پوشاک	٢٠	۰.۰۳۰۰		خدمات کامپیوتر و فعالیت‌های وابسته	٦٦	۰.۰۳۰۰
انواع کفش و اجزای آن و سایر محصولات چرمی	٢١	۰.۰۳۰۰		خدمات حرفه ای ، علمی و فنی به جز خدمات کامپیوتر و تحقیق و توسعه	٦٧	۰.۰۳۰۰
محصولات ساخته شده از چوب، چوب پنبه ، نی و مواد حصیر بافی	٢٢	۰.۰۳۰۰		خدمات کشاورزی و دامداری و معدنی	٦٨	۰.۰۳۰۰
خمیر کاغذ، کاغذ ومحصولات کاغذی، اوراق چاپی و کالاهای مربوط	٢٣	۰.۰۱٥۰		خدمات تعمیر اتی	٦٩	۰.۰۳۰۰
فرآورده‌های نفتی	٢٤	۰.۱۴۳۹		خدمات خبرگزاری‌ها	٧٠	۰.۰۳۰۰
مواد و محصولات شیمیائی	٢٥	۰.۰۲۲۵		خدمات اداری دولت	٧١	۰.۰۰۰
محصولات لاستیکی و پلاستیکی	٢٦	۰.۰۳۰۰		خدمات دفاع نظامی و غیر نظامی	٧٢	۰.۰۰۰۰
شیشه و محصولات شیشه ای	٢٧	۰.۰۳۰۰		خدمات انتظامی و آتش نشانی	٧٣	۰.۰۰۰۰
سایر محصولات کانی	٢٨	۰.۰۳۰۰		خدمات تأمین اجتماعی اجباری	٧٤	۰.۰۳۰۰

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

ادامه جدول شماره‌ی ۳: نرخ مالیات بر ارزش افزوده‌ی بخش‌های جدول داده-ستانده

مبلمان	۲۹	۰.۰۳۰۰		خدمات آموزش ابتدائی دولتی	۷۵	۰.۰۰۰۰
آهن ، فولاد و محصولات آن	۳۰	۰.۰۳۰۰		خدمات آموزش ابتدائی خصوصی	۷٦	۰.۰۰۰۰
سایر فلزات	۳۱	۰.۰۳۰۰		خدمات آموزش متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای دولتی	۷۷	۰.۰۰۰۰
محصولات فلزی	۳۲	۰.۰۳۰۰		خدمات آموزش متوسطه عمومی و فنی و حرفه ای خصوصی	۷۸	۰.۰۰۰۰
ماشین آلات با کاربرد عام	۳۳	۰.۰۳۰۰		خدمات آموزش عالی دولتی	۷۹	۰.۰۰۰۰
ماشین آلات با کاربرد خاص	۳٤	۰.۰۳۰۰		خدمات آموزش عالی خصوصی	۸۰	۰.۰۰۰۰
وسایل خانگی و قطعات مربوط	۳۵	۰.۰۳۰۰		خدمات آموزشی و تربیتی	۸۱	۰.۰۰۰۰
ماشین آلات دفتری، حسابداری و محاسباتی	۳٦	۰.۰۳۰۰		خدمات بیمارستانی	۸۲	۰.۰۰۰۰
ماشین آلات و دستگاه‌های الکتریکی	۳۷	۰.۰۳۰۰		خدمات پزشکی و دندانپزشکی	۸۳	۰.۰۰۰۰
تجهیزات و دستگاه‌های مربوط به رادیو و تلویزیون و مخابرات	۳۸	۰.۰۳۰۰		سایر خدمات بهداشت انسانی	۸٤	۰.۰۰۰۰
تجهیزات پزشکی وجراحی و وسائل ارتوپدی	۳۹	۰.۰۳۰۰		خدمات دامپزشکی	۸۵	۰.۰۰۰۰
ابزارهای اپتیکی و ابزار دقیق، ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت	٤۰	۰.۰۳۰۰		خدمات اجتماعی	۸٦	۰.۰۰۰۰
وسایل نقلیه موتوری ، تریلرها و نیم تریلرها، بدنه، قطعات و لوازم الحاقی آنها	٤۱	۰.۰۳۰۰		خدمات دینی و مذهبی	۸۷	۰.۰۰۰۰
سایر وسایل و تجهیزات حمل و نقل و قطعات آن‌ها	٤۲	۰.۰۳۰۰		خدمات هنری	۸۸	۰.۰۳۰۰
جواهرات و کالاهای متفرقه طبقه بندی نشده در جای دیگر	٤۳	۰.۰۳۰۰		خدمات ورزشی و تفریحی	۸۹	۰.۰۳۰۰
ساختمان‌های مسکونی	٤٤	۰.۰۰۰۰		خدمات کتابخانه ها و موزه ها	۹۰	۰.۰۳۰۰
سایر ساختمان‌ها	٤۵	۰.۰۰۰۰		سایر خدمات	۹۱	۰.۰۱۵۰
خدمات عمده فروشی و خرده فروشی	٤٦	۰.۰۳۰۰				

منبع: محاسبات تحقیق

سناریوی اول

اعمال مالیات بر ارزش افزوده با فرض عدم جایگزینی با مالیات‌های غیرمستقیم و فرض عدم معافیت صادرات:

چنانچه معافیت صادرات را در نظر نگیریم، بدهی مالیاتی بخش j در روش اعتباری به صورت زیرخواهد بود:

$$VAT_j = t_j p_j - \sum_{i=1}^{91}(t_i a_{ij} p_i) \qquad (۱۸)$$

اگر مالیات بر ارزش افزوده جایگزین دیگر مالیات‌ها نشود، در معادله‌ی قیمت از ارزش افزوده‌ی ناخالص استفاده می‌کنیم؛ بنابراین، معادله‌ی قیمت به صورت زیر است:

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

$$p_j = \sum_{i=1}^{91}(a_{ij}p_i) + d_j + VAT_j = \sum_{i=1}^{91}(a_{ij}p_i) + d_j + t_jp_j - \sum_{i=1}^{91}(t_ia_{ij}p_i) \quad (۱۹)$$

ماتریس قیمت بعد از اعمال VAT با فروض این سناریو را P_1 می‌نامیم که به صورت زیر است:

$$P_1 = [I - A' - (I - A')diag(t))]^{-1}D \quad (۲۰)$$

ماتریس P_1 را محاسبه کرده تا تغییرات قیمت هر بخش مشخص شود؛ بنابراین، تغییرات قیمت بوجود آمده در نتیجه‌ی اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده با این سناریو (F_1) به صورت زیر است:

$$F_1 = (P_1_P_0)100 \quad (۲۱)$$

F_1 ماتریس ستونی تغییرات قیمت بخش‌ها با سناریوی اول.

P_1 ماتریس ستونی قیمت با سناریوی اول.

P_0 ماتریس ستونی قیمت پیش از اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده.

برای محاسبه‌ی تغییرات قیمت کل اقتصاد از میانگین وزنی نرخ‌های ۹۱ بخش استفاده می‌کنیم. سهم ستانده‌ی هر بخش از ستانده‌ی کل رابرای بخش‌ها محاسبه کرده و به صورت زیر ماتریس M را تشکیل می‌دهیم:

$$m_j = \frac{x_j}{\sum_{j=1}^{91} x_j} \quad (۲۲)$$

$$M = [m_j] \quad (۲۳)$$

$$\text{تغییرات قیمت کل اقتصاد در سناریوی اول} = M'F_1 = \%1.9688 \quad (۲۴)$$

X_j ستانده‌ی بخش j.

m_j سهم ستانده‌ی بخش j از کل ستانده‌ی اقتصاد.

M ماتریس ستونی سهم ستانده‌ی بخش‌ها

M' ترانهاده‌ی ماتریس ستونی سهم ستانده بخش‌ها.

سناریوی دوم

اعمال مالیات بر ارزش افزوده و جایگزینی با مالیات‌های غیرمستقیم با فرض عدم معافیت صادرات:

دراین سناریو نیز VAT به روش قبلی محاسبه می‌شود. با توجه به جایگزینی مالیات بر ارزش افزوده با مالیات‌های غیر مستقیم قبلی باید از نسبت ارزش افزوده‌ی خالص استفاده کنیم. به عبارتی، باید اثر مالیات‌های غیر مستقیم سال ۱۳۸۰ را از ماتریس D حذف کنیم.

همه‌ی مالیات‌های که درجدول داده-ستانده آمده، از نوع مالیات بر تولید و واردات است. مالیات بر تولید و واردات مالیات‌هایی هستند که بر کالاها و خدمات در زمانی که تولید شده‌اند، فروخته شده اند یا به

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

مصارف دیگری رسیده‌اند، تعلق می‌گیرد. این نوع مالیات منطبق با واژه‌ی سنتی مالیات‌های غیرمستقیم است که در سیستم حساب‌های ملی سابق به کار برده می‌شد. مالیات بر تولید و واردات در جدول داده- ستانده‌ی ۱۳۸۰، به دو گروه جزئی‌تر تقسیم می‌شود:

الف- مالیات بر تولید و واردات.

ب- خالص سایر مالیات بر تولید و واردات.

این تفکیک از نظر ارزش‌گذاری کالاهای متفاوت دارای اهمیتی ویژه است (جدول داده ـ ستانده‌ی سال ۱۳۸۰، مرکز آمار ایران، ص ۲۴). بنابراین، برای حذف اثر مالیات‌های غیر مستقیم به صورت زیر عمل کنیم:

خالص دیگر مالیات بر تولید و واردات بخش J+ مالیات بر تولید و واردات بخش J= مالیات‌های غیرمستقیم بخش Tj=j

$$g_j = \frac{V_j - T_j}{X_j - T_j} \qquad (۲۵)$$

در این صورت معادله‌ی قیمت به صورت زیر است:

$$P_2 = [I - A' - (I - A')\mathrm{diag}(t))]^{-1} G \qquad (۲۶)$$

P_2 ماتریس ستونی قیمت با سناریوی دوم

Gماتریس ستونی ارزش افزوده‌ی خالص (پس از حذف مالیات‌های غیر مستقیم).

پس از محاسبه‌ی P_2 تغییرات قیمت هر بخش و کل اقتصاد به صورت زیر است:

$$F_2 = (P_2 _ P_0)100 \qquad (۲۷)$$

F_2 ماتریس تغییرات قیمت با سناریوی دوم.

P_2 ماتریس قیمت با سناریوی دوم.

چون مالیات‌های غیرمستقیم حذف شدند، سهم ستانده‌ی هر بخش را با کسر مالیات‌های غیر مستقیم آن بخش تعدیل می‌کنیم.

$$k_j = \frac{X_j - T_j}{\sum X_j - \sum T_j} \qquad (۲۸)$$

$$\text{تغییرات قیمت کل اقتصاد در سناریوی دوم} = K'F_2 = \%0.6567 \qquad (۲۹)$$

T_j مالیات‌های غیر مستقیم بخش j.

k_jسهم ستانده‌ی بخش j پس از حذف مالیات‌های غیرمستقیم.

K' ترانهاده‌ی ماتریس سهم ستانده پس از حذف مالیات‌های غیرمستقیم.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

سناریوی سوم

اعمال مالیات بر ارزش افزوده وجایگزینی با مالیات‌های غیر مستقیم و اعمال معافیت صادرات:

در این قسمت که هدف اصلی تحقیق است VATبه صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$VAT_j = (1-e_j)t_j p_j - \sum_{i=1}^{91}(t_i a_{ij} p_i) \qquad (۳۰)$$

$$\Rightarrow p_j = \sum_{i=1}^{91}(a_{ij}p_i) + g_j + VAT_j = \sum_{i=1}^{91}(a_{ij}p_i) + g_j + (1-e_j)t_j p_j - \sum_{i=1}^{91}(t_i a_{ij} p_i)$$

ماتریس قیمت پس از اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده راP_3 می‌نامیم، که بیان ماتریسی آن به صورت زیر است:

$$P_3 = A'P_3 + G + (I - diag(e))(diag(t)P_3) - A'diag(t)P_3 \qquad (۳۱)$$

$$\Rightarrow P_3 - A'P_3 - \big(I - diag(e)\big)(diag(t)P_3) + A'diag(t)P_3 = G$$

$$\Rightarrow P_3 = [\mathrm{I} - \mathrm{A}' - (\mathrm{I} - diag(e) - \mathrm{A}')\mathrm{diag(t)})]^{-1}G$$

P_3 ماتریس قیمت با سناریوی سوم.

اکنون، تغییرات قیمت بخش‌ها و کل اقتصاد را محاسبه می‌کنیم:

$$F_3 = (P_3 _ P_0)100 \qquad (۳۲)$$

$$\text{تغییرات قیمت کل اقتصاد در سناریوی سوم} = K'F_3 = -\%0.0344 \qquad (۳۳)$$

F_3 ماتریس تغییرات قیمت با سناریوی سوم

k_j سهم ستانده‌ی بخش j پس از حذف مالیات‌های غیرمستقیم

K' ترانهاده‌ی ماتریس سهم ستانده پس از حذف مالیات‌های غیرمستقیم

در جدول (۴) تغییرات قیمت بخش‌ها و کل اقتصاد با سه سناریوی گفته شده محاسبه شده است. از این جدول مقایسه‌ای می‌توان برای بررسی تأثیر معافیت صادرات و بررسی اثر جایگزینی مالیات بر ارزش افزوده با دیگر مالیات‌های غیر مستقیم در هریک از بخش‌ها استفاده کرد.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

جدول٤: تغییرات قیمت بخش‌های جدول با سناریوهای اول (F_1) دوم (F_2) و سوم (F_3)

عنوان محصولات	شماره ردیف	F1	F2	F3		عنوان محصولات	شماره ردیف	F1	F2	F3
محصولات زراعی	۱	۰.۰۰۰۰	−۰.۳۱۱۲	−۰.۴۶۳۶		خدمات اقامتگاه‌های عمومی	٤۷	۳.۰۹۲۸	−۰.۴۱۴۸	−۱.۶۸۰۱
محصولات باغداری	۲	۰.۰۰۰۰	−۰.۲۴۳۱	−۰.۳۶۴۵		خدمات محل‌های صرف غذا ونوشیدنی	٤۸	۳.۰۹۲۸	−۲.۴۲۸۵۷	۲.۲۶۱۲
دام و طیور زنده و محصولات آن	۳	۰.۰۰۰۰	−۰.۴۹۸۴	−۰.۶۶۴۵		خدمات حمل و نقل با راه آهن	٤۹	۲.۳۰۱۸	۱.۴۹۲۲۷	۰.۹۶۱۶۱
عسل ، پیله تر ، تخم نوغان و سایر محصولات زنبور عسل وکرم ابریشم	٤	۰.۰۰۰۰	−۰.۵۷۲۹	−۰.۷۳۳۴		خدمات حمل و نقل جاده ای مسافر	۵۰	۰.۰۰۰۰	−۱.۲۴۹۸	−۱.۷۵۳۶
محصولات جنگلداری و قطع اشجار	۵	۳.۰۹۲۸	−۲.۹۴۸۸۳	۲.۶۳۹۹۱		خدمات حمل و نقل جاده ای بار	۵۱	۳.۰۹۲۸	۱.۳۸۶۲۱	۰.۶۴۰۰۲
ماهی و سایر محصولات ماهیگیری	٦	۰.۰۰۰۰	−۱.۰۱۹۹	−۱.۴۳۳		خدمات حمل و نقل ازطریق خطوط لوله	۵۲	۳.۰۹۲۸	۱.۷۹۸۳۸	−۰.۵۴۷
ذغال سنگ و لینیت ، زغال سنگ نارس	۷	۳.۰۹۲۸	۲.۶۲۳۷۷	۲.۴۱۶۶۳		خدمات حمل و نقل آبی	۵۳	۳.۰۹۲۸	۱.۹۲۶۶۹	−۱.۱۲۳۷
نفت خام و گاز طبیعی	۸	۳.۰۹۲۸	۳.۰۵۸۷۸	۰.۲۶۵۸۸		خدمات حمل و نقل هوائی	۵٤	۱.۵۲۲۸	−۲.۰۳۴۵	−۳.۱۵۶۱
سنگ آهن و کنسانتره های آن	۹	۳.۰۹۲۸	۲.۶۷۷۱۹	۲.۳۹۸۱۲		خدمات پشتیبانی و کمکی حمل و نقل	۵۵	۳.۰۹۲۸	۱.۱۴۶۱۵	۰.۹۹۲۱
سنگ مس و کنسانتره های آن	۱۰	۳.۰۹۲۸	۲.۷۹۹۴۲	۲.۵۶۶۹۱		خدمات پست و مخابرات	۵٦	۳.۰۹۲۸	۱.۶۵۰۰۵	۱.۴۰۱۳۷
سنگ ، ماسه و خاک رس	۱۱	۳.۰۹۲۸	۲.۵۵۰۸۵	۲.۱۵۷۸۵		خدمات بانکداری	۵۷	۰.۰۰۰۰	−۰.۵۶۵۱	−۰.۶۲۸۴
سایر کانی‌ها	۱۲	۳.۰۹۲۸	۲.۶۹۸۶۲	۰.۴۲۲۶۸		سایر واسطه‌گری‌های مالی و فعالیت‌های جنبی آنها	۵۸	۳.۰۹۲۸	۲.۸۵۹۲۴	۲.۸۳۵۳۶
برق و خدمات مربوط	۱۳	۳.۰۹۲۸	−۱.۵۸۶	−۱.۷۶۹۳		خدمات بیمه	۵۹	۳.۰۹۲۸	۲.۱۴۴۷۶	۲.۷۵۹۴
آب و خدمات مربوط	۱٤	۳.۰۹۲۸	۱.۶۹۷۳۷	۱.۴۵۷۰۱		خدمات اجاره واحدهای مسکونی شخصی	٦۰	۰.۰۰۰۰	−۰.۴۰۹۴	−۰.۴۶۱
توزیع گاز طبیعی و خدمات مربوط	۱۵	۳.۰۹۲۸	۰.۸۸۷۰۵	۰.۳۳۰۱۳		خدمات واحدهای مسکونی اجاری	٦۱	۰.۰۰۰۰	−۰.۳۹۸۵	−۰.۴۵
روغن‌ها و چربی‌های گیاهی و حیوانی	۱٦	۳.۰۹۲۸	۱.۵۵۲۵۹	۰.۹۲۶۷		خدمات واحدهای غیر مسکونی اجاری	٦۲	۰.۰۰۰۰	−۱.۰۴۸۹	−۱.۱۵۵۱

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

ادامه جدول٤: تغییرات قیمت بخش‌های جدول با سناریوهای اول (F_1) دوم (F_2) و سوم (F_3)

عنوان محصولات	شماره ردیف	F1	F2	F3		عنوان محصولات	شماره ردیف	F1	F2	F3
سایر محصولات غذائی و آشامیدنی	۱۷	۱.۱۴۵۲	−۰.۴۸۰۳	−۰.۷۰۹۱		خدمات دلالی املاک و مستغلات	٦۳	۳.۰۹۲۸	۲.۸۵۰۷۷	۲.۸۰۴۸۶
محصولات از توتون و تنباکو	۱۸	۱۷.۶۴۷۱	۱۶.۴۱۵۱	۱۶.۲۰۵		خدمات کرایه ماشین آلات و تجهیزات بدون متصدی و کالاهای شخصی و خانگی	٦٤	۳.۰۹۲۸	۲.۸۱۶۹۴	۲.۷۴۶۰۵
منسوجات	۱۹	۳.۰۹۲۸	۱.۷۵۲۰۸	۰.۳۱۰۱۳		خدمات تحقیق و توسعه	٦٥	۱.۵۲۲۸	۱.۱۶۸۴۹	۱.۰۸۰۲۱
انواع پوشاک	۲۰	۳.۰۹۲۸	۲.۰۴۲۷۵	۰.۶۱۴۱۵		خدمات کامپیوتر و فعالیت‌های وابسته	٦٦	۳.۰۹۲۸	۲.۸۶۵۶۸	۲.۸۱۳۰۲
انواع کفش و اجزای آن و سایر محصولات چرمی	۲۱	۳.۰۹۲۸	۱.۸۲۹۷۵	۰.۲۰۲۴۵		خدمات حرفه‌ای، علمی و فنی بجز خدمات کامپیوتر و تحقیق و توسعه	٦۷	۳.۰۹۲۸	۲.۲۴۵۳۵	۲.۰۰۶۰۴
محصولات ساخته شده از چوب ، چوب پنبه، نی و مواد حصیر بافی	۲۲	۳.۰۹۲۸	۱.۸۹۸	۱.۵۱۹۱۸		خدمات کشاورزی و دامداری و معدنی	٦۸	۳.۰۹۲۸	۲.۴۳۸۲۴	۲.۱۰۴۳۹
خمیر کاغذ، کاغذ و محصولات کاغذی ،اوراق چاپی و کالاهای مربوط	۲۳	۱.۵۲۲۸	۰.۲۰۸۹	−۰.۰۷۲		خدمات تعمیر اتی	٦۹	۳.۰۹۲۸	۲.۳۳۳۱۵	۲.۰۱۴۹۳
فرآورده‌های نفتی	۲٤	۱۶.۸۱۰۳	۱۳.۰۲۳۳	۵.۶۸۳۲۵		خدمات خبرگزاری‌ها	۷۰	۳.۰۹۲۸	۲.۵۳۱۶۵	۲.۳۵۰۳۴
مواد و محصولات شیمیائی	۲۵	۲.۳۰۱۷	۱.۵۲۳۰۱	۰.۷۲۴۸۴		خدمات اداری دولت	۷۱	۰.۰۰۰۰	−۰.۲۳۰۹	−۰.۲۸۲۴
محصولات لاستیکی و پلاستیکی	۲٦	۳.۰۹۲۸	۰.۶۲۹۴	−۰.۱۴۶۴		خدمات دفاع نظامی و غیر نظامی	۷۲	۰.۰۰۰۰	−۰.۳۵۹	−۰.۴۹۲۴
شیشه و محصولات شیشه ای	۲۷	۳.۰۹۲۸	۱.۹۸۶۹۴	۱.۳۰۰۴۳		خدمات انتظامی و آتش نشانی	۷۳	۰.۰۰۰۰	−۰.۴۰۹۹	−۰.۵۳۱۶
سایر محصولات کانی	۲۸	۳.۰۹۲۸	۱.۹۰۷۴	۱.۲۷۱۸۷		خدمات تامین اجتماعی اجباری	۷٤	۳.۰۹۲۸	۲.۷۹۰۴۲	۲.۷۲۶۶۸
مبلمان	۲۹	۳.۰۹۲۸	۲.۰۹۳۷	۱.۷۱۴۳۴		خدمات آموزش ابتدائی دولتی	۷۵	۰.۰۰۰۰	−۰.۱۰۷۱	−۰.۱۳۲۹

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

ادامه جدول٤: تغییرات قیمت بخش‌های جدول با سناریوهای اول (F_1) دوم (F_2) و سوم (F_3)

عنوان محصولات	شماره ردیف	F1	F2	F3		عنوان محصولات	شماره ردیف	F1	F2	F3
آهن ، فولاد و محصولات آن	۳۰	۳.۰۹۲۸	-۰.۶۲۲۲	-۱.۲۹۴۵		خدمات آموزش ابتدائی خصوصی	۷٦	۰.۰۰۰۰	-۰.۴۵۷۹	-۰.۵۵۴۵
سایر فلزات	۳۱	۳.۰۹۲۸	۱.۱۶۶۰۱	۰.۶۳۷۹۵		خدمات آموزش متوسطه عمومی و فنی و حرفه ای دولتی	۷۷	۰.۰۰۰۰	-۰.۱۴۶۶	-۰.۱۸۵۹
محصولات فلزی	۳۲	۳.۰۹۲۸	۱.۳۶۲۳۲	۰.۹۲۱۱۸		خدمات آموزش متوسطه عمومی و فنی و حرفه ای خصوصی	۷۸	۰.۰۰۰۰	-۰.۳۸۰۶	-۰.۴۵۰۵
ماشین آلات با کاربرد عام	۳۳	۳.۰۹۲۸	۱.۳۳۴۴۲	۰.۸۸۵۹۱		خدمات آموزش عالی دولتی	۷۹	۰.۰۰۰۰	-۰.۳۵۵۲	-۰.۵۱۰۷
ماشین آلات با کاربرد خاص	۳٤	۳.۰۹۲۸	۱.۲۷۹۹۱	۰.۸۵۸۸۴		خدمات آموزش عالی خصوصی	۸۰	۰.۰۰۰۰	-۰.۳۰۹۳	-۰.۴۱۱۸
وسایل خانگی و قطعات مربوط	۳۵	۳.۰۹۲۸	۱.۷۴۰۶۹	۰.۳۶۸۲۱		خدمات آموزشی و تربیتی	۸۱	۰.۰۰۰۰	-۰.۴۱۰۴	-۰.۵۴۱۸
ماشین آلات دفتری ، حسابداری و محاسباتی	۳٦	۳.۰۹۲۸	۲.۲۷۸۰۲	۲.۱۵۶۸۷		خدمات بیمارستانی	۸۲	۰.۰۰۰۰	-۰.۲۹۳۷	-۰.۴۳۶۲
ماشین آلات و دستگاه‌های الکتریکی	۳۷	۳.۰۹۲۸	۱.۶۲۴۳	۱.۱۱۴۶۳		خدمات پزشکی و دندانپزشکی	۸۳	۰.۰۰۰۰	-۰.۱۴۱۹	-۰.۱۷۸۹
تجهیزات و دستگاه‌های مربوط به رادیو و تلویزیون و مخابرات	۳۸	۳.۰۹۲۸	-۱.۶۵۸۶	-۲.۱۵۹۷		سایر خدمات بهداشت انسانی	۸٤	۰.۰۰۰۰	-۰.۳۹۱۴	۰.۶۰۶۷
تجهیزات پزشکی و جراحی و وسائل ارتوپدی	۳۹	۳.۰۹۲۸	۱.۸۸۵۲۷	۱.۵۳۰۷۷		خدمات دامپزشکی	۸۵	۰.۰۰۰۰	-۰.۱۸۸۹	-۰.۲۷۵۱
ابزارهای اپتیکی و ابزار دقیق، ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت	٤۰	۳.۰۹۲۸	۱.۷۰۱۲۲	۱.۳۶۰۵		خدمات اجتماعی	۸٦	۰.۰۰۰۰	-۰.۳۹۷	-۰.۵۴۹۳
وسایل نقلیه موتوری، تریلرها و نیم تریلرها، بدنه، قطعات و لوازم الحاقی آنها	٤۱	۳.۰۹۲۸	-۳.۴۵۷۷	-۳.۷۸۲		خدمات دینی و مذهبی	۸۷	۰.۰۰۰۰	-۰.۸۰۲۴	-۱.۰۳۷

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

ادامه جدول٤: تغییرات قیمت بخش‌های جدول با سناریوهای اول (F_1) دوم (F_2) و سوم (F_3)

عنوان محصولات	شماره ردیف	F1	F2	F3		عنوان محصولات	شماره ردیف	F1	F2	F3
سایر وسایل و تجهیزات حمل و نقل و قطعات آن‌ها	٤٢	۳.۰۹۲۸	-۰.۰۹۸۱	-۰.۶۹۷۳		خدمات هنری	۸۸	۳.۰۹۲۸	۲.۶۳۸۱	۲.۵۵۷۰۷
جواهرات و کالاهای متفرقه طبقه بندی نشده در جای دیگر	٤٣	۳.۰۹۲۸	۲.۰۷۰۵۸	۱.۱۱۳۱۱		خدمات ورزشی و تفریحی	۸۹	۳.۰۹۲۸	۲.۴۹۲۹۹	۲.۴۱۲۴۵
ساختمان‌های مسکونی	٤٤	۰.۰۰۰۰	-۳.۶۵۳۲	-۳.۹۶۰۲		خدمات کتابخانه ها و موزه ها	۹۰	۳.۰۹۲۸	۲.۶۳۷۶۴	۰.۶۷۰۲۲
سایر ساختمان‌ها	٤٥	۰.۰۰۰۰	-۳.۸۷۴۷	-۴.۲۰۴۴		سایر خدمات	۹۱	۱.۵۲۲۸	۱.۲۲۳۴۴	۱.۰۸۱۲۵
خدمات عمده فروشی و خرده فروشی	٤٦	۳.۰۹۲۸	۲.۷۳۸۷۹	۲.۴۶۷۶۶		**جمع**		**۱.۹۶۸۸**	**۰.۶۵۶۷**	**-۰.۰۳٤٤**

منبع: محاسبات تحقیق

۷- نتیجه‌گیری

در تحلیل‌های نظری، تأثیر مالیات بر ارزش افزوده به تورم را از دو زاویه می‌توان بررسی کرد، نخست، آثار ضد تورمی VAT به خاطر توازن بودجه (افزایش مالیات‌ها و کاهش کسر بودجه‌ی دولت) و دیگری اثر افزایش قیمت‌ها در نتیجه‌یVAT به عنوان عامل فشار هزینه. تأثیر قیمتی VAT در هر کشور با توجه به وضعیت اقتصادی آن کشور، برایند این دو اثر متضاد است. بررسی انجام شده در این تحقیق نشان می‌دهد که برایند آثار اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده بر تغییرات قیمت‌ها کمابیش خنثی است.

طبق بررسی انجام شده اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده با سناریوی اول ۱/۹۶۸ درصد افزایش قیمت در کل اقتصاد به‌وجود آورده است. جایگزینی مالیات بر ارزش افزوده با دیگر مالیات‌های غیر مستقیم به کاهش تغییرات قیمت کل اقتصاد به ۰/۶۴ درصد منجر شده است. معافیت صادرات نیز تغییرات قیمت به‌وجود آمده را کاهش داده و در نهایت، اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده کاهش سطح قیمت‌ها به میزان ۰/۰۳ درصد را باعث شده است.

تأثیر جایگزینی مالیات بر ارزش افزوده با مالیات‌های غیر مستقیم: با مقایسه‌ی تغییرات قیمت بخش‌های جدول داده ـ ستانده با سناریوی اول و دوم درمی‌یابیم چنانچه مالیات بر ارزش افزوده جایگزین مالیات‌های غیر مستقیم نمی‌شد و صادرات نیز معافیت نداشت، همه‌ی بخش‌های جدول داده ـ ستانده با افزایش قیمت روبه‌رو می‌شدند. در این صورت بیشترین افزایش قیمت به‌وجود آمده به ترتیب مربوط به بخش (۱۸ محصولات

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

توتون و تنباکو) با ۱۷/۶۴درصد و بخش ۲۴ (فروردههای نفتی) با ۱۶/۸۱ درصد است. در این وضعیت در ۵۴ بخش جدول نیز افزایش قیمتی بین۳ درصد تا ۴ درصد بهوجود آمده است و در ۷ بخش افزایش قیمتی بین ۱ درصد و ۳ درصد و ۲۸ بخش نیز افزایش قیمتی بین صفر و ۱ درصد داشتهاند.

با حذف مالیاتهای غیرمستقیم تغییرات قیمت همهی بخشها کاهش یافته است. در این وضعیت بیشترین افزایش قیمت به ترتیب مربوط به بخش ۱۸ با ۱۶/۴ درصد و بخش ۲۴ (فراوردههای نفتی) با ۱۳/۰۲ درصد است و بخش ۸ (نفت خام و گاز طبیعی) ۳/۰۵ درصد است، در ۵۲ بخش افزایش قیمتی بین صفر تا ۲ درصد بهوجود آمده است. بخشهایی که مطابق قانون قبلی مالیات بیشتری پرداخت میکردند، با تغییرات قیمت کمتری روبهرو شدند، بهگونهای که در ۳۶ بخش کاهش قیمت بهوجود آمده است. به عنوان مثال، بخش ۴۱ (وسایل نقلیهی موتوری و ...) با ۶/۵ درصد کاهش قیمت روبهرو شده است. با مروری در قوانین مالیاتهای غیرمستقیم درمییابیم این بخش سهمی مهم در تأمین مالیاتهای غیرمستقیم داشته است. به عنوان نمونه خودروی سواری یکی از محصولات این بخش است که شامل ۲۰ درصد مالیات بر تولید و ۱۰ درصد مالیات بر فروش و ۱ درصد مالیات نقل و انتقال بوده است. با اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده، مالیاتهای غیر مستقیم قبلی حذف و تغییرات قیمت این بخش از ۳/۰۹ درصد به ۳/۴۵- درصد کاهش یافته است.

در بخش ۳۰ (آهن، فولاد و محصولات آن) نیز چنین وضعیتی حاکم است و تغییرات قیمت از ۳/۰۹ درصد به ۰/۶۲۲ درصد کاهش یافته است.

تأثیر معافیت صادرات: با مقایسهی تغییرات قیمت بخشهای جدول داده ـ ستانده با سناریوی دوم و سوم درمییابیم بخشهایی که سهم بالایی از صادرات دارند، با تغییرات قیمت کمتری روبهرو شدهاند. به عنوان نمونه، تورم بخش ۲۴ (فراوردههای نفتی) با اعمال معافیت صادرات از ۱۳/۰۲ درصد به ۵/۶۸ درصد کاهش یافته است.

اما، تغییرات قیمت بخش ۵۸ (دیگر واسطهگریهای مالی و...)کاهش چندانی نداشته است (حدود۰/۰۲ درصد) به دلیل این که سهم صادرات ناچیزی دارد است.

در نهایت، با اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده بیشترین تغییر قیمت به ترتیب مربوط به بخش ۱۸ (محصولات از توتون و تنباکو) و بخش ۲۴ (فراوردههای نفتی) با ۱۶/۲۰ درصد و ۵/۶۸ درصد است. افزایش قیمت بالای بخش ۱۸ به خاطر نرخ بالای آن بخش (۱۵ درصد) است.

در ۳۳ بخش افزایش قیمت بهوجود آمده بین ۱ درصد تا ۳ درصد است و ۱۶ بخش نیز افزایش قیمتی بین صفر و ۱ درصد داشتهاند و ۴۰ بخش نیز کاهش قیمت را تجربه کردهاند.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

کمترین تغییر قیمت به‌وجود آمده مربوط به ساختمان (بخش‌های ۴۴ و ۴۵) است. در این بخش‌ها تغییر قیمت به ترتیب ۳/۹- درصدو ۴/۲- درصد است. کاهش قیمت در این بخش به این دلیل است که اولاً، مطابق ماده‌ی ۱۲ قانون مالیات بر ارزش افزوده این بخش‌ها معاف می‌باشد. ثانیاً، نهاده‌های مورد مصرف در این بخش مانند آهن، فولاد، سیمان با حذف مالیات‌های غیر مستقیم کاهش قیمت شدیدی را تجربه کرده اند. به صورت تجربی نیز می‌توان قسمتی از کاهش قیمت مسکن در ۲ سال گذشته را با اجرای VAT توضیح داد.

با مقایسه‌ی تغییرات قیمت بخش‌ها با سناریوی اول و دوم می‌توان نتیجه گرفت، کاهش قیمت به‌وجود آمده در بیشتر به خاطر حذف مالیات‌های غیرمستقیم در این مقطع زمانی است. طبق براورد صورت گرفته چنانچه قانون مالیات‌های ارزش افزوده‌ی مالیات‌های غیرمستقیم حذف نمی‌شدند،کل اقتصاد با افزایش قیمت ۱/۲۵۸درصد روبه‌رو می‌شد.

افزایش قیمت به‌وجود آمده مربوط به افزایش قیمت‌ها در سطح بنگاه‌هاست که با در نظر گرفتن انتقال بار مالیاتی احتمالاً بخشی از این افزایش قیمت‌ها به مصرف کنندگان تحمیل خواهد شد. البته، انتقال مالیاتی از بنگاه‌ها به مصرف کنندگان نهایی به کشش‌های عرضه و تقاضا بستگی دارد.

ویژگی این نوع مالیات در مقایسه با دیگر مالیات‌های غیرمستقیم جلوگیری از احتساب مالیات مضاعف است؛ بنابراین، حداکثر افزایش سطح قیمت‌ها به طور متوسط برابرمیزان نرخ مالیات است. این افزایش سطح قیمت‌ها به صورت پیوسته نخواهد بود و به صورت یک انتقال در شاخص بهای کالا و خدمات مصرفی می‌باشد. یعنی، نرخ تورم در یک دوره افزایش می‌یابد و اگر تولیدکننده و مصرف‌کننده دارای انتظارات تورمی نبوده و سیاست‌های پولی و مالی دولت نیز مناسب باشد، اثر تورمی به دوره‌های بعد منتقل نخواهد شد.

۷-۱-پیشنهادات

مالیات بر ارزش افزوده به دلیل این‌که متناسب با محصول ناخالص داخلی کشور است، در مواقع رونق و رکود اقتصادی مقدار مالیات به صورت خودکار با حجم فعالیت اقتصادی هماهنگ می‌شود و نیاز به تصویب قوانین مختلف برای افزایش یا کاهش آن و گرفتار شدن در بروکراسی اداری نیست. افزایش درامدهای مالیاتی کسر بودجه‌ی دولت را کاهش داده که یکی از معضلات اقتصادی کشور است، و از طرفی به خاطر معافیت کالاهای صادراتی (ماده ۱۳) تراز بازرگانی خارجی را بهبود بخشیده و در عمل مالیات بر ارزش افزوده را به ابزاری کارا و انعطاف‌پذیر در دست سیاست‌گذارن اقتصادی تبدیل می کند. با توجه به وسعت پایه‌ی مالیاتی در این مالیات مدرن و پایین بودن نرخ آن در کشور می‌توان اجرای آزمایشی این مالیات در کشور را مثبت ارزیابی کرد. از سوی دیگر، چنانچه قیمت‌ها افزایش یابند، درامدهای مالیاتی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

نیز افزایش یافته و با کمک به توازن بودجه‌ی دولت راه‌کاری برای کنترل تورم به وجود می‌آید. معافیت صادرات لحاظ شده در قانون مالیات بر ارزش افزوده نیز رشد صادرات غیرنفتی و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی را سبب می‌شود.

بنابراین، با توجه به نیاز مبرم کشور به منابع درامدی مستقل از نفت و کاهش کسری بودجه و کنترل تورم در طی سال‌های اخیر همزاد مشکلات اقتصادی کشور بوده است، پیشنهاد می‌شود اجرای این قانون پس از طی دوره‌ی آزمایشی ادامه یابد.

برای رسیدن به این مهم و مبارزه با تورم برای نیل به رشد اقتصادی پایدار، تقویت سیستم مالیاتی اجتناب ناپذیر است.

همان‌گونه که اشاره شد، قسمتی از بار مالیات بر ارزش افزوده به مصرف‌کنندگان منتقل می‌شود. از سوی دیگر، تقارن اجرای قانون هدفمندی یارانه‌ها با اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده در این برهه از زمان، تشدید فشار اقتصادی به مصرف‌کنندگان به‌خصوص قشرهای کم درآمد و ضعیف را سبب می‌شود؛ بنابراین، پوشش همه‌گیر بیمه‌های اجتماعی برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر ضروری به نظر می‌رسد و نیازمند توجه مسؤولین اقتصادی و برنامه‌ریزی است.

منابع و مآخذ

آل یاسین،کریم (۱۳۷۱)، تاریخ مالیات از آغاز تا امروز ، انتشارات مشعل، تهران.

تیت، آلن (۱۳۸۶)، مالیات بر ارزش افزوده: مسائل مربوط به سیاست‌گذاری و اجرا، ترجمه‌ی دفتر طرح مالیات بر ارزش افزوده‌ی سازمان امور مالیاتی کشور، سازمان امور مالیاتی کشور، تهران.

جعفری صمیمی، اکبر(۱۳۸۷)، اقتصاد بخش عمومی، انتشارات دانشگاه تهران.

حاتمی زاده، رسول(۱۳۸۰)، تخمین پایه مالیات بر ارزش افزوده و آثا تورمی کاربرد آن بر اقتصاد کشور، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، شماره۱۱ ، صص۴۲-۲۵.

حدادی، محمد و میرزائی، بهزاد (۱۳۸۵)، مالیات بر ارزش افزوده‌ی نوین، طرح مالیات بر ارزش افزوده‌ی سازمان امور مالیاتی کشور،تهران.

حیدری کرد زنگنه، غلام (۱۳۸۴)، مقالاتی پیرامون تجربیات بین‌المللی در نظام مالیات بر ارزش افزوده مطروحه در همایش مالیات بر ارزش افزوده لغزنده، سازمان امور مالیاتی کشور، تهران.

رحمانی، تیمور و طیب نیا، علی اکبر (۱۳۸۳)، بررسی اثرات احتمالی اجرایVATدر ایران برتورم، دفتر طرح مالیات بر ارزش افزوده‌ی سازمان امور مالیاتی کشور.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]

رنجبر یزدی، مینا (۱۳۷۹)، بررسی آثار ترکیب مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم بر متغییرهای کلان اقتصادی با تأکید خاص بر تورم و سرمایه‌گذاری، پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

شارل، ژید (۱۳۸۰)، تاریخ عقاید اقتصادی، ترجمه: کریم سنجابی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

ضیائی بیگدلی، محمد و طهماسبی بلداجی، فریبرز (۱۳۸۴)، مالیات بر ارزش افزوده‌ی مالیاتی مدرن، پژوهشکده‌ی امور اقتصادی، تهران.

طهماسبی بلداجی، فریبرز، افضلی، امیر و بوستانی، رضا (۱۳۸۳)، نگرشی به مالیات بر ارزش افزوده و چگونگی اجرای آن در ایران، ناشر: دفتر طرح مالیات بر ارزش افزوده، تهران.

طیب نیا، علی (۱۳۸۳)، بررسی اثرات احتمالی اجرایVAT در ایران بر توزیع درآمد، دفترطرح مالیات بر ارزش افزوده‌ی سازمان امور مالیاتی کشور، تهران.

مرکز آمار ایران (۱۳۸۰)، جدول داده – ستانده‌ی اقتصاد سال ۱۳۸۰ ایران.

معاونت اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴)، جدول داده ـ ستانده‌ی اقتصاد ایران سال، تهران.

A.A Tait(1988), Value Added Tax,International Practice And Problems, Department of Economics,Working paper 1845-68.

A.A Tait(1991),Value Added Tax,Administrative And Policy Issuse,Department of Economics,Working paper 1945-74.

Ebril Liam, Keen Michael,Paul Bodin – Jean(2001),The Modern VAT, Department of Economics,Working paper 2014-42.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOR: 20.1001.1.22286454.1390.1.4.6.0]